

עלה

גלין

מק

רעיון לפרויקט חנוכה ע"י פינחס פרקש

pinchasf@gmail.com

"וידבר ה' אל משה ואהרן לאמר. איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאוהל מועד יחנו. והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאותם ונשיא לבני יהודה נחשון בן עמינדב. וצבאו ופקודיהם ארבעה ושבעים אלף ויש מאות. והחונים עליו מטה יששכר ונשיא לבני יששכר נתנאל בן צוער. וצבאו ופקודיו ארבעה וחמישים אלף וארבע מאות. מטה זבולון ונשיא לבני זבולון אליאב בן חלון. וצבאו ופקודיו שבעה וחמישים אלף וארבע מאות. כל הפקודים למחנה יהודה מאת אלף ושמונים אלף וששת אלפים וארבע מאות לצבאותם ראשונה יסעו".

מהו "באותות"? 1

"באותות" – כל דגל יהיה לו אות, מפה צבועה תלויה בו, צבעו של זה לא כצבעו של זה, צבע כל אחד כגון אבנו הקבועה בחושן ומתוך כך כל אחד יכיר את דגלו.

דבר אחר, "באותות לבית אבותם" – באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאווהו ממצרים שנאמר "ויעשו לו כן כאשר ציום". יהודה ויששכר וזבולון ישאווהו מן המזרח. וראובן ושמעון וגד מן הדרום וכו'.

מהו "מנגד"? 1

"מנגד" – מרחוק מיל, שיוכלו לבוא בשבת, משה אהרן ובני חונים בסמוך לו.
רש"י

מהו "באותות"? 2

"באותות" – סימנים היו בכל דגל ודגל. וקדמונינו אמרו שהיה לדגל ראובן צורת אדם מכח דרש דודאים. ובדגל יהודה צורת אריה כי בו המשילו יעקב. ובדגל אפרים צורת שור מטעם "בכור שור". ובדגל דן צורת נשר, עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל הנביא.

מהו "מנגד"? 2

"מנגד" – רחוק.

מהו "קדמה מזרחה"? 2

"קדמה מזרחה" – תחילת מזרח.

ראב"ע

מהו "באותות"? 3

"באותות" – סימן היה בנס של כל דגל, כגון בשל יהודה אריה, בשל יוסף שור.

מהו "מנגד"? 3

"מנגד" – מרחוק.

רשב"ם

מהו "איש על דגלו באותות"? 1

"איש על דגלו באותות" – שיעקב רמז להם מי יהיה ראש דגל, שכל מי שדיבר עמו לנוכח היה ראש דגל, כמו "ראובן בכורי אתה", "יהודה אתה יודוך אחיך", יוסף "מאל אביך ויעזרך", דן "לשועתך קיויתי ה'".

מהו "מנגד סביב לאוהל"? 2

"מנגד סביב לאוהל" – בגמטריא לאלפיים אמה.

מהו "יחנו. והחונים?"

"סביב לאוהל מועד יחנו" ו"החונים" – לומר כשם שחנייתן למעלה ד' דגלים סביב לכסא הכבוד, כך היה למטה ד' דגלים סביב למשכן. וזהו "ודגלו עלי אהבה" שישראל ראו בשעת מתן תורה הדגלים של מעלה ונתאו לאותם הדגלים, וזהו "בשם אלוקינו נדגול".

בעל הטורים

מה מהות הצדדים והשבטים?

והיה אוהל מועד בתוך האמצע ומחנה הלוויים סביביו בתוך המחנות, כעניין שהוזכר בספר היצירה, והיכל הקודש מכוון באמצע. והנה הפאות תחילתן מן המזרח כמהלך השמש, ואחריו הדרום ואחריו המערב ואחריו הצפון. ושמו דגל יהודה במזרח כי הוא נוסע בראשונה שהוא הנגיד, כמו שצוה ה' "יהודה יעלה תחילה", וראובן בדרום לכבוד הבכורה. והנה שני הדגלים הסמוכים היו ללאה עם בכור שפחתה הנולד על ברכיה. ודגל אחד לבני רחל במערב, ודגל בני השפחות בצפון אחרונים.

ועוד ראיתי במדרש, וכשם שברא הקב"ה ארבע רוחות בעולם כך סבב לכסאו ארבע חיות, ולמעלה מכולן כסא הכבוד, וכנגדן סידר הקב"ה הדגלים למשה. אמר לו, מזרח שממנו יוצא אור לעולם יהא כנגדו יהודה שהוא בעל מלוכה, ועליו שבט יששכר שהוא בעל תורה, ועליו מטה זבולון שהוא בעל עשירות. יסעו ראשונה שנאמר "ויעבור מלכם לפניו וה' בראשם".

דרום, טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאים ממנו לעולם יהא כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה, והתשובה מידה טובה ורחמיו של הקב"ה באים לעולם בשעה שעושים תשובה. ועליו גד שהוא בעל גבורה, ראובן בתשובה וגד בגבורה ושמעון באמצע לכפר עליו, ושניים יסעו, שהתשובה היא שניה לתורה.

מערב, אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום, וכנגדן אפרים ומנשה ובנימין, ושכינה לעולם במערב בגבול בנימין, שנאמר "לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו", ושלישים יסעו. נאה לתורה ולתשובה, גבורה כדי שיתגבר אדם בתורה ויתגבר על יצרו.

צפון, משם החושך יוצא לעולם, וכנגדו שבט דן למה שהוא החשיך העולם בעבודה זרה שעשה ירבעם, ועליו שבט אשר להאיר את החושך, שנאמר "וטובל בשמן רגלו", ועליו שבט נפתלי שהוא בעל ברכה. לאחרונה יסעו שכל מי שעובד עבודה זרה הולך לאחור ולא לפניו. ועוד דורשים שם כנגד ארבע מחנות המלאכים. היה הכל בחכמה וכבוד וגדולה לישראל, ולכך יזכיר הכתוב הכל בפרט.

מהו "ופקודיהם?"

"וצבאו ופקודיהם וכל הפקודים למחנה יהודה" – וכן כולם, הם דברי ה' אל משה, נמשך אל "וידבר ה' אל משה ואל אהרון", כי לא מנאו עתה פעם אחרת. והזכיר כל זה, להודיע שמימי המנין ועד שנתקנו המחנות וחנו כן לדגליהם וכן נסעו לא נפקד מהם איש, וזה מעשה נס שיהיו עשרים יום שלא ימות אחד מכל העם הגדול הזה.

רמב"ן

מהו "איש על דגלו באותות?" 2

"איש על דגלו באותות לבני ישראל" – מצינו בכמה מדרשים המגדילים מאוד עניין הדגלים ודרשו עליהם הפסוק "ובשם אלוקינו נדגול", שבשעת מתן תורה ראו ישראל את המלאכים דגלים דגלים ונתאו להיות דגלים כמותם. ובפסוק "מי זאת הנשקפה כמו שחר" דרשו שהיו האומות מסתכלים במעלתן של ישראל ותמהין וכו' ואומרים "שובי שובי השולמית", הדבק בנו ובוא אצלנו ונעשה ממך דוכסים והגמונים. וישראל משיבין "מה תחזו בשולמית כמוחלת המחנים" רצה לומר מה גדולה אתם נותנים לנו, שמא גדולה אתם יכולים לתת לנו כמו שנתן לנו ה' אלוקינו.

וכל משכיל יפלא בעיניו מה קול המולה זו, ומדוע קול הקריה הומה על זה, ומה יקר וגדולה נעשה בישראל עד אשר התאו להם כל כך.

והקרוב אלי לומר בזה שעקר חשקם של ישראל היה להראות לכל העמים כי שם ה' נקרא עליהם ויראו מהם, ועל ידי זה ישאו דגל הרוממות והנצחון בכל ארבע רוחות העולם. כי על ידי שהם מסובבים בכל

ארבע רוחות והשכינה והארון באמצע תל שהכל פונים אליו, יראו כל העמים כי ילכו בשם ה' וזה האות אשר אליו יישירו עיני כל השוכנים בעיגול סביב. כאמרם רז"ל, לעתיד יעשה הקב"ה לצדיקים מחול בגן עדן וכבודו יתברך באמצע שנאמר "והתהלכתי בתוכם", כי כל הפניות שהצדיקים פונים הוא מול פני השכינה וכן בעולם הזה. וזה אות הדגל כי הוא סימן הניצחון במלחמה ודגל זה הוא בשם ה' "כי לא בחרבם ירשו ארץ" – כי בשם ה'. וכן המלאכים על ידי שהם סובבים כסא כבודו יתברך מוראם על כל הנמצאים, כי על ידי סיבוב זה תהיה מוראם על כל האומות כמו המלאכים שהכל יראים מהם.

ועל דגלים אלו הובטח יעקב שנאמר בו "ופרצת ימה וכו'" לכך נאמר "איש על דגלו באותות", היינו באותות שמסר להם אביהם יעקב, כי במראה נראה אליו עניין הדגלים. וזה שנאמר "בשם אלוקינו נדגול", לישא דגל הרוממות והניצחון בכל ארבע רוחות בשם אלוקינו. לכך אמרו "מה תחזו בשולמית" כי ניצחון שלכם הוא ניצחון אנושי וכל זה איננו שווה למחולת המחנים המורה על ניצחון אלוקי. כי "המה כרעו ונפלו", כי הדבר בספק אם מנצחים "ואנחנו קמנו ונתעודד", כי בוודאי נוצחים כל הלוחמים בשם ה'. ועוד שהעיקר חסר אצלכם דהיינו מראה כבוד ה', הוא האות אשר אליו יישירו כל השוכנים סביב המרכז. לכך נאמר "באותות", כדי להיות להם השכינה אות אשר נגדו יישירו עפעפיהם.

"והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה" – טעם לסדר הדגלים על זה האופן כבר דברו בו הראשונים איש לפי שכלו, והקרוב אלי לומר בזה שהם על סדר ארבע מדרגות הכוללים כל שלמות אנושי. והם קניין החכמה ואחריה קניין המידות, ואחריהם קניין הגבורה, ואחר כולם קניין העושר. ואמרו רז"ל אין השכינה שורה כי אם על חכם, עשיר, גבור ועניו. כי הענווה ראש לכל המידות. על כן הדגלים אלו שבאו להשראת השכינה אשר בתוכם, סדרם על זה האופן איש איש על מעלתו. לומר לך ראויין אלו שתשרה עליהם השכינה כי כל ארבע מעלות אלו נמצא בהם.

יהודה יששכר זבולון ראשונה יסעו, כי מהם תצא תורה, על כן נאמר כפל "קדמה מזרחה" להורות כי מהם תצא אור התורה. כי ביהודה נאמר "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו" – אלו ראשי גלויות ונשיאי ארץ ישראל. ואין מחוקק אלא תורה. והחונים עליו מטה יששכר שנאמר בו "ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים". מטה זבולון שנאמר בו "ומזבולון מושכים בשבט סופר". ועוד שהיה מחזיק ידי יששכר, ועל כן לא אמר "ועליו מטה זבולון" כי לא רצה לעשותו טפל למטה יששכר – להורות שהלומדה והמחזיק בלומדיה שקולים המה. ונאמר בהם "ראשונה יסעו" כי להם משפט הראשית במלחמה כי מלחמתן של ישראל אינו בחרב וחנית, כי אם צריכים להיות חמושים מזוינים בחמישה חומשי תורה שנחלקו לז' ספרים דהיינו "מזוינים", והיא כלולה במספר כ"ז אותיות כמספר ראשי תיבות של יהודה יששכר זבולון, לומר לך שזכות התורה מסייעתן במלחמה והם ראש דגל המורה על הניצחון.

כלי יקר

מהו "בית אבותם"?

"בית אבותם" – היינו שבטי ישראל. אבל לשון לאותות משמע עוד כוונה דכל שבט היה לו כמה בתי אבות. וכל בית אב היה לו דגל בפני עצמו קטן באותה צורה של דגל הגדול מכל השבט. אך היה כל בית אב רשום עליו א' ב' ג' והיינו "באותות לבית אבותם" – לכל בית אב אות שלו.

מהו "וצבאו ופקודיו"? 1

"וצבאו ופקודיו ארבעה ושבעים וכו'" – הוא ציווי שיהיה כל זה החשבון בשלימות. ואם יהיה נחסר אזי יראו למלאות מאנשים שלא היו עד כה יוצאי צבא למלאות הסך.

מהו "וצבאו ופקודיו"? 2

"וצבאו ופקודיו" – ברוב השבטים כתיב "ופקודיהם" רק כאן ביששכר זבולון וראובן. ונראה משום דמשמעות "ופקודיהם" שיפקדו לאיזה עניין בעסק הצבא. והיה זה השבט מסוגל לזה העסק, ושבט אחר לעסק אחר. ובכל מקום דכתיב "ופקודיו" היינו שהיה מהם מקצת נפקדים לזה ומקצת לזה, ואם כן היו בהם שני אופני פקודות.

הנצי"ב

מהו "איש על דגלו באותות"? 3

"איש על דגלו" – אחר שגמר המנין התחלי לסדר את הדגלים, ואז נמנו שנית כמה יעלה לכל דגל, כי כבר עברו ימים מאחד לחודש השני שהתחיל המנין ובדרך הטבע ימותו מהם אנשים בימים שבינתיים. ונמנו שנית להראות ניסי ה' ונפלאותיו שגם עתה לאחר המנין לא נפקד מהם איש במשך ימים אלה ונתקיים שנית מה שנכתב "ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם". ובמנין הזה שהוא לצורך הדגלים לא צרף כל ראשי המטות רק משה ואהרן התעסקו בזה וכל נשיא עסק במנין בני שבטו.

"באותות לבית אבותם" – שכל אחד היה לו דגל מיוחד וכל דגל היה לו אות מיוחד מתייחס לבית אבותם. והיה בכל דגל ג' שבטים וכל שבט היה לו דגל מיוחד מתייחס אל אבני החושן. ומתייחס אל י"ב מזלות בעולם הגלגלים וי"ב מחנות מלאכים בעולם המלאכים וכן למעלה למעלה. וכל זה מתייחס לבית אבותם שכל שבט יש לו מעון מיוחד בעליונים.

מהו "סביב לאוהל מועד"?

"סביב לאוהל מועד" – עד שאוהל מועד ששם ועידת השכינה היה כדוגמת הלב והשבטים כדוגמת הגוף המקיף רוח חיים השוכן באמצע.

מלבי"ם

מהו "אל משה ואהרן"?

"אל משה ואל אהרן" – שניהם נצטוו לחלק את השבטים המנויים למחנות, החונים מנגד סביב למשכן העדות, ובכך נרמז שהחלוקה למחנות מסביב למשכן העדות היא תכלית המפקד כולו. טיבן של המצוות שנאמרו למשה ואהרן כאחד, אין הן חשובות רק מבחינת התלמוד והמעשה, המיוצגים על ידי משה. אלא חשיבות יתירה נודעת להן בעיקר מבחינת חינוך היחידים לקיום המצוות, שהוא תפקיד החיים של הכהן. וכעין זה אנחנו רואים גם במצווה המבוארת כאן, היא קוראת כל יחיד אל משפחתו ואל שבטו וכל שבט אל מחנהו. וכל המחנות חונים ונוסעים מנגד סביב לאוהל מועד. וההוראה על כך נאמרה למשה ואהרן כאחד. ומכאן חשיבותה היתירה לחינוך היחידים המשפחות והשבטים לתורה. הנה דגלו של נשיא המחנה המתונסס מנגד סביב מרחוק, אך בהיקף כראוי. הנשיא מקבץ לדגל זה את שבטיו, וכל שבט את משפחותיו, וכל משפחה את בניה. ובכך אומר הנשיא לעצמו לשבטיו למשפחותיו ולכל בני המשפחות מאיש ועד אשה, מעולל ועד יונק שמשכן העדות הוא אוהל מועד. במקום העדות שם מקום הייעוד המשותף, המאחד את כולם כאחד. וכך הופכת העדות שה' מעיד עליה לנשמת חיים לעולם כולו. כולם חונים מנגד סביב לעדות מנשיא המחנה והשבט ועד לתינוק הממלמל בחיק משפחתו. לכולם העדות היא קודש קודשים נעלה על הכל, ויחד עם זה היא קרובה לכולם ותופסת את כולם ומושכתם אליה בתעצומות עוז. על פי יובן שהמשכן קרוי "משכן העדות", ואילו כאן בפרק הקובע מקום למחנות הוא קרוי "אוהל מועד". הוא כשלעצמו הוא משכן העדות, מקום שהעדות תשכון שם. ולעם הוא "אוהל מועד", מרכז הייעוד המשותף המאחד את כולם כאחד והנוסע איתם לעיניהם בכל מקום.

מהו "קדמה"?

"קדמה" – הצד הקדמי של מחנה ישראל כולו, וכן גם הכניסה לאוהל מועד היה בצד מזרח. שם בצד מזרח היה מקומו של מחנה יהודה, וגם בשעת מסע היה מחנה זה עוקר תחילה ונוסע בראש.

מהו "וצבאו ופקודיו"? 3

"וצבאו ופקודיו" – אנשי כל שבט קרויים כאן ובהמשך "צבאו ופקודיהם", או בשלושת השבטים הבאים "צבאו ופקודיו". מצד אחד הם קרויים בכללותם צבא הנשיא, הם סרים למשמעתו ובכך הם נעשים צבא. אך מאידך עליו ועליהם לדעת שהם פקודים. הם נמנו עוד בטרם שועבדו למצוות. ומניין זה לא היה לצורך משמעת הנשיא, אלא הם נמנו לצורך שבט ולצורך כלל העדה. נמצא שהם ברשות עצמם משועבדים לייעוד השבט והכלל. והם סרים למשמעת הנשיא רק כדי למלא את ייעוד השבט והכלל ואין תוקף לפקודת הנשיא אלא לצורך מילוי הייעוד הזה. נמצא שהתוספת "ופקודיהם" "ופקודיו" מגבילה את מושג "צבאו". ועצמאות שאיננה ניתנת לביטול נשמרת על ידי כך לכל אנשי הצבא. משום כך נאמר כאן ברוב המקומות "וצבאו ופקודיהם". כינוי הקניין של פקודים הוא בלשון רבים. הצבא נתפס אפוא כריבוי על שם

האוכלוסין המרובים הכלולים במסגרתו. אלא שעדיין יש להבין על שום מה הוא נתפס כיחידה אחת בשבטים יששכר, זבולון וראובן, "וצבאו ופקודיו".

רש"ר הירש

"איש על דגלו באותות"

- כל דגל יהיה לו אות, מפה צבועה תלויה בו, צבעו של זה לא כצבעו של זה, צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחושן ומתוך כך כל אחד יכיר את דגלו. – רש"י
- באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים. – רש"י
- סימנים היו בכל דגל ודגל. – ראב"ע
- סימן היה בנס של כל דגל. – רשב"ם
- שיעקב רמז להם מי יהיה ראש דגל, שכל מי שדיבר עמו לנוכח היה ראש דגל – רשב"ם
- שהחלוקה למחנות מסביב למשכן העדות היא תכלית המפקד כולו. – רש"ר הירש
- הנה דגלו של נשיא המחנה המתונסס מנגד סביב מרחוק, אך בהיקף כראוי. הנשיא מקבץ לדגל זה את שבטיו, וכל שבט את משפחותיו, וכל משפחה את בניה. ובכך אומר הנשיא לעצמו לשבטיו למשפחותיו ולכל בני המשפחות מאיש ועד אשה, מעולל ועד יונק שמשכן העדות הוא אוהל מועד. במקום העדות שם מקום הייעוד המשותף, המאחד את כולם כאחד. וכך הופכת העדות שה' מעיד עליה לנשמת חיים לעולם כולו. כולם חונים מנגד סביב לעדות מנשיא המחנה והשבט ועד לתינוק הממלמל בחיק משפחתו. לכולם העדות היא קודש קודשים נעלה על הכל, ויחד עם זה היא קרובה לכולם ותופסת את כולם ומושכתם אליה בתעצומות עוז. רש"ר הירש

"וצבאו ופקודיו"

- והזכיר כל זה, להודיע שמימי המנין ועד שנתקנו המחנות וחנו כן לדגליהם וכן נסעו לא נפקד מהם איש, וזה מעשה נס שיהיו עשרים יום שלא ימות אחד מכל העם הגדול הזה. – רמב"ן
- הוא ציווי שיהיה כל זה החשבון בשלימות. ואם יהיה נחסר אזי יראו למלאות מאנשים שלא היו עד כה יוצאי צבא למלאות הסך. – הנצי"ב
- שהיה מהם מקצת נפקדים לזה ומקצת לזה, ואם כן היו בהם שני אופני פקודות. – הנצי"ב
- מצד אחד הם קרויים בכללותם צבא הנשיא, הם סרים למשמעתו ובכך הם נעשים צבא. אך מאידך עליו ועליהם לדעת שהם פקודים. הם נמנו עוד בטרם שועבדו למצוותו. ומניין זה לא היה לצורך משמעת הנשיא, אלא הם נמנו לצורך שבט ולצורך כלל העדה. נמצא שהם ברשות עצמם משועבדים לייעוד השבט והכלל. והם סרים למשמעת הנשיא רק כדי למלא את ייעוד השבט והכלל ואין תוקף לפקודת הנשיא אלא לצורך מילוי הייעוד הזה. – רש"ר הירש

"מנגד סביב לאוהל מועד יחנו"

- עד שאוהל מועד ששם ועידת השכינה היה כדוגמת הלב והשבטים כדוגמת הגוף המקיף רוח חיים השוכן באמצע. – מלבי"ם
- לומר כשם שחנייתן למעלה ד' דגלים סביב לכסא הכבוד, כך היה למטה ד' דגלים סביב למשכן. וזהו "ודגלו עלי אהבה" שישראל ראו בשעת מתן תורה הדגלים של מעלה ונתאו לאותם הדגלים, וזהו "בשם אלוקינו נדגול". – בעל הטורים
- והקרוב אלי לומר בזה שעקר חשקם של ישראל היה להראות לכל העמים כי שם ה' נקרא עליהם ויראו מהם, ועל ידי זה ישאו דגל הרוממות והנצחון בכל ארבע רוחות העולם. כי על ידי שהם מסובבים בכל ארבע רוחות והשכינה והארון באמצע תל שהכל פונים אליו, יראו כל העמים כי ילכו בשם ה' וזה האות אשר אליו יישירו עיני כל השוכנים בעיגול סביב. – כלי יקר
- שהם על סדר ארבע מדרגות הכוללים כל שלמות אנושי. והם קניין החכמה ואחריה קניין המידות, ואחריהם קניין הגבורה, ואחר כולם קניין העושר. על כן הדגלים אלו שבאו להשראת השכינה אשר בתוכם, סדרם על זה האופן איש איש על מעלתו. לומר לך ראויין אלו שתשרה עליהם השכינה כי כל ארבע מעלות אלו נמצא בהם. – כלי יקר
- כי כבר עברו ימים מאחד לחודש השני שהתחיל המנין ובדרך הטבע ימותו מהם אנשים בימים שבינתיים. ונמנו שנית להראות ניסי ה' ונפלאותיו שגם עתה לאחר המנין לא נפקד מהם איש במשך ימים. ובמנין הזה שהוא לצורך הדגלים לא צרף כל ראשי המטות רק משה ואהרן התעסקו בזה וכל נשיא עסק במנין בני שבטו. – מלבי"ם

"דגל מחנה ראובן תימנה לצבאותם ונשיא לבני ראובן אליצור בן שדאור. וצבאו ופקודיו ששה וארבעים אלף וחמש מאות. והחונים עליו מטה שמעון ונשיא לבני שמעון שלומיאל בן צורישדי. וצבאו ופקודיהם תשעה וחמישים אלף ושלוש מאות. ומטה גד ונשיא לבני גד אליסף בן רעואל. וצבאו ופקודיהם חמישה וארבעים אלף ושש מאות וחמישים. כל הפקודים למחנה ראובן מאת אלף ואחד וחמישים אלף ואבע מאות וחמישים לצבאותם ושניים יסעו".

מה פשר שינוי שמו של נשיא גד?

השינוי בשם אבי הנשיא לבני גד, בעבור כי המנהג בלשון הקודש לשנות השמות בטעם שווה. והיו קוראים האיש ההוא בשני שמות ולכך תזכרנו התורה בשניהם.

רמב"ן

מדוע ולמה שבטים אלו בצד זה?

דגל מחנה ראובן שמעון גד תימנה, שנקרא דרום על שם דר רום שהשמש דר ברומו, כך כל הנכנע בטבע לסוף הקב"ה מגביהו וההכנעה ראש לכל המידות הטובות. ומידה זו היתה אצל ראובן כי הוא הודה ולא בוש במעשה בלהה, וזה נמשך מן מידת הענווה כי כל גבה רוח הוא בוש מלהודות על האמת. ומן שמעון היו מלמדים וסופרים ועניים אשר בהם ההכנעה מצויה יותר מזולתם. וכן גד היה בעל צדקה שנאמר בו "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל". רצה לומר כי משפטיו דהיינו על פי שורת המשפט לא היה צריך לילך כי אם עם ישראל ולא בראש החלוצין. ועל צד הצדקה הלך לפניו כצדקת ה' ההולך לפני מחנה ישראל. וכדי שלא תאמר שמא מחמת גובה ליבם הלכו בראש, תלמוד לומר "גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב", הגדוד הלך בענווה כעקב זה המורה על גדר הענוה, שנאמר "עקב ענוה יראת ה'".

כלי יקר

מדוע כתוב "והחונים" בכתוב חסר?

"והחונים עליו" כאן חונים חסר, דשבט שמעון לא נתקרבו כל כך לשבט ראובן מפני שהיו בהם אנשי רשע.

הנצי"ב

"ונסע אוהל מועד מחנה הלויים בתוך המחנות כאשר יחנו כן יסעו איש על ידו לדגליהם".

מהו "ונסע אוהל מועד"?

"ונסע אוהל מועד" – לאחר שני דגלים הללו.

מהו "כאשר יחנו כן יסעו"? 1

"כאשר יחנו כן יסעו" – הליכתן כחנייתן, כל דגל מהלך לרוח הקבוע לו.

מהו "על ידו"? 1

"על ידו" – על מקומו, ואין לשון יד זו כמשמעו, רוח של צידו קרוי "על ידו", הסמוכה לו לכל הושטת ידו. רש"י

מהו "בתוך המחנות"? 1

"בתוך המחנות" – כי הגרשונים והמררים נוסעים בין דגל יהודה ובין דגל ראובן והקהתים נוסעים ועמהם אהרון ובניו בין דגל יהודה וראובן ובין דגל אפרים.

מהו "כאשר יחנו כן יסעו"? 2

"כאשר יחנו כן יסעו" – שב אל המחנות שהם ישראל לא אל מחנה הלויים, כי יחנה דגל יהודה למזרח, כי הגרשוני שהוא למערב המקדש ומררי בצפון יחדיו יסעו.

מהו "על ידו"? 2

"על ידו" – פאה ומקום.

ראב"ע

מהו "בתוך המחנות"? 2

"בתוך המחנות" – בין שני הדגלים הנזכרים.

מהו "כאשר יחנו"?

"כאשר יחנו" – שכשיגיע מחצית כל הדגלים יהיה המשכן מוקם לגמרי באמצע כולם. כי תיכף אחר דגל ראובן נסעו הקהתים נושאי המקדש שהוא עיקר המועד.

"כאשר יחנו" – ובכן היה אז כולו באמצע כל המחנות, גם בעת המסע.

ספורנו

מהו "בתוך המחנות"? 3

"בתוך המחנות" – שני דגלים נוסעים תחילה, ואחר כך המשכן והלוויים, ואחר כך שני דגלים אחרונים.

מהו "כאשר יחנו כן יסעו"? 3

"כאשר יחנו כן יסעו" – בכל עניין שהיו סביב למשכן הארבעה דגלים, כך היו סביב דרך הליכתם. ודרך ימין נמנו הדגלים, מזרח ודרום מערב וצפון.

רשב"ם

מהו "בתוך המחנות"? 4

"בתוך המחנות" – היינו בני גרשון ובני מררי נושאי אוהל מועד היו בין מחנה יהודה ובין מחנה ראובן.

מהו "על ידו"? 3

"על ידו" – סמוך.

מהו "לדגליהם"? 3

"לדגליהם" – דמחנה הלוויים היה להם גם כן דגל כל בית אב בפני עצמו. והציווי היה שיהיו גם הלוויים סמוך לדגליהם, והדגלים הלכו עם נושאי אוהל מועד.

הנצי"ב

מהו "ונסע אוהל מועד"? 3

"ונסע אוהל מועד" – אף על פי שנסע אוהל מועד הוא. גם אחרי שפורק וגם בשעת מסע היה משכן העדות בית מועד לייעוד הלאומי. עדיין המחנות קרויים מחנה ישראל לאכול בהם קדשים קלים. וגם אחרי שאוהל מועד כבר עקר ממקומו, היה לפניו מן הקלעים קדוש בקדושת עזרה. וכל עוד המקום גדור בקלעים, היו אוכלים שם קדשי קדשים. וגם בשעת מסע היו מצורעים משולחים ממחנות ישראל וזבים ממחנה לוויה.

מהו "כאשר יחנו כן יסעו"? 4

"כאשר יחנו כן יסעו" – גם בשעת המסעות לא נשתנה סדרן של המחנות. אוהל מועד בתווך, מוקף לוויים. מחנה יהודה בראש במרחק מתאים מן המשכן. מחנה ראובן מימין, מחנה דן משמאל, ומאחור מחנה אפרים. וכן הדבר גם לדעת האומרים שהמחנות היו נוסעים בקו ישר כמין קורה. גם לשיטה זו היו השבטים מסודרים למחנות ודגלים על פי הסדר האמור כאן. ואוהל מועד שנמסר ללוויים נוסע באמצע השבטים.

רש"ר הירש

"כאשר יחנו כן יסעו"

- הליכתו כחנייתו, כל דגל מהלך לרוח הקבוע לו. – רש"י
- שב אל המחנות שהם ישראל לא אל מחנה הלוויים. – ראב"ע
- שכשיגיע מחצית כל הדגלים יהיה המשכן מוקם לגמרי באמצע כולם. – ספורנו
- שני דגלים נוסעים תחילה, ואחר כך המשכן והלוויים, ואחר כך שני דגלים אחרונים. בכל עניין שהיו סביב למשכן הארבעה דגלים, כך היו סביב דרך הליכתם. ודרך ימין נמנו הדגלים, מזרח ודרום מערב וצפון. – רשב"ם
- היו השבטים מסודרים למחנות ודגלים על פי הסדר האמור כאן. ואוהל מועד שנמסר ללוויים נוסע באמצע השבטים. – רש"ר הירש

"בתוך המחנות"

- הגרשונים והמררים נוסעים בין דגל יהודה ובין דגל ראובן והקהתים נוסעים ועמהם אהרן ובניו בין דגל יהודה וראובן ובין דגל אפרים. – ראב"ע
- בין שני הדגלים הנזכרים. – ספורנו
- שני דגלים נוסעים תחילה, ואחר כך המשכן והלוויים, ואחר כך שני דגלים אחרונים. – רשב"ם
- היינו בני גרשון ובני מררי נושאי אוהל מועד היו בין מחנה יהודה ובין מחנה ראובן. – הנצי"ב

"דגל מחנה אפרים לצבאותם ימה ונשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד. וצבאו ופקודיהם ארבעים אלף וחמש מאות. ועליו מטה מנשה ונשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור. וצבאו ופקודיהם שנים ושלושים אלף ומאתים. ומטה בנימין ונשיא לבני בנימין אבידן בן גדעוני. וצבאו ופקודיהם חמישה ושלושים אלף וארבע מאות. כל הפקודים למחנה אפרים מאת אלף ושמונת אלפים ומאה לצבאותם ושלושים יסעו".

מדוע אפרים ומשה בצד זה ושלישים?

דגל מחנה אפרים מנשה ובנימין ימה ושלישים יסעו, כי מעלת הגבורה שלישית וכתוב בהם "לפני אפרים ומנשה עוררה את גבורתך", כי יוסף בכור שור אשר לו הכת והגבורה. ובנימין "זאב יטרף". וקניין זה הולך ופוחת כי מיום ליום תש כוחו של אדם מצד התכת הליחה השרשית כי יום המוות מתחיל מיום הוולדו, על כן חנייתם לרוח מערבי כי באותו רוח השמש הולך וחסר.

כלי יקר

מה מיוחד בפסוק זה על אפרים?

"דגל מחנה אפרים" – הפסוק מתחיל בד' ומסיים בד', לפי שיעקב הקדים בד' מקומות אפרים לפני מנשה, וכנגדו קודם בד' מקומות אפרים למנשה, בדגלים ובנשיאים ובקורבנות ובשבטים.

בעל הטורים

מהו "ועליו מטה מנשה"?

"ועליו מטה מנשה" – משונה הלשון כאן, ויש נפקא מינה במשמעות. דהחונים עליו משמע כקטן הנסמך על הגדול וחנייתו ומילוי צרכיו תלוי בדעת מי שגדול ממנו. מה שאין כן משמעות "ועליו" להיפך דעת הגדול על הקטן והוא מנהיגו. והיינו דאף על גב דאפרים היה ראש הדגל היינו משום דהנהגת המדבר היתה ניסית ובזה גדול כח אפרים. אבל מכל מקום מה שנדרשו להליכות עולם היה מנשה גדול מאפרים ומזה הטעם היה במנין בפרשת פינחס קודם לאפרים. משום דכיסתם לארץ היה יותר נוטה להליכות הטבע ובזה מנשה קודם. משום הכי כתיב כאן "ועליו", דמנשה הנהיגו לאפרים בהליכות העולם. הנצי"ב

"דגל מחנה דן צפונה לצבאותם ונשיא לבני דן אחיעזר בן עמישדי. וצבאו ופקודיהם שנים ושישים אלף ושבע מאות. והחונים עליו מטה אשר ונשיא לבני אשר פגעיאל בן עכרן. וצבאו ופקודיהם אחד וארבעים אלף וחמש מאות. ומטה נפתלי ונשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן. וצבאו ופקודיהם שלושה וחמישים אלף וארבע מאות. כל הפקודים למחנה דן מאת אלף ושבעה וחמישים אלף ושש מאות לאחרונה יסעו לדגליהם".

מדוע שבטי דן אשר נפתלי בצד זה ואחרונים?

דגל מחנה דן אשר נפתלי צפונה, אשר משם זהב יאתה ושלושתן היו בעלי עושר. שנאמר, "מאשר שמנה לחמו", "נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה'" היא תעשיר. ושבט דן עשה עגלי זהב בעבור רוב זהב שהושפע להם. ועל כן היה מאסף לכל המחנות. וקניין זה הפחות שבכולם לכך נאמר בו "לאחרונה יסעו". ופניית כולם אל השכינה שבאמצע כי כולם כאחד טובים כשמשמשיין בהם לשם שמים. ויהודה ראש דגל כי הוא מלך ונקרא "גור אריה", על כן דינו לילך בראש במלחמה. וכן "דן גור אריה" הלך באחרונה כי עיקר המלחמה פנים ואחור. וראובן בכור ראש דגל וכן אפרים ראש דגל כי יוסף הבכור.

כלי יקר

מהו "כל הפקודים"?

"כל הפקודים" – כאן לא כתוב עוד הפעם "לצבאותם" כמו במנין שלושה דגלים הקדומים. הטעם על זה דפירוש לצבאותם למה שהוא מסוגל בעסק מלחמה. והיה כל דגל מיוחד לאיזה פרט. מה שאין כן דגל מחנה דן היה גם מאסף לכל המחנות – לצבאותם של כל המחנות, היה נתווסף על אותו דגל. משום הכי לא כתיב בהו כאן "לצבאותם", שהיה הרבה בהם שלא היה להם צבא בפני עצמו, אלא ממלאים כל צבא הדגלים.

הנצי"ב

מהו "והחונים"?

"והחונים" – דגל ראובן בדרום ועמו שמעון וגד, כי מבני לאה לא היו רק חמישה צרפו את גד שהיה בכור שפחת לאה. ולא צרפו את ראובן ושמעון לדגל יהודה שהם היו גדולי האחים ולא יתכן שיהיו טפלים.

וכתב הרי"א שנבחר דגל יהודה ליסע ראשונה מפני שאנשיו היו רבי המספר מכולם. ואחריו היו אנשי דגל דן רבי המספר מכולם, ויען שהסכנה מרחפת בעת המלחמה על ההולכים ראשונה ועל המאסף, לכן נבחרו יששכר וזבולון שהיו רבי המספר לדגל יהודה. ואחריו היה דן המאסף שעליו יפול האויב מאחרי המחנה לזנב את כל הנחשלים. ומחנה שבדרום ושבצפון אינה בסכנה כל כך. ונבחר ראובן מעלתו בצד ימין ואפרים בצד שמאל ודגל ראובן היה מרובה מדגל אפרים ולכן נשנה מספרם להודיע הטעם שנסדרו הדגלים באופן זה שהיה לפי רובי האנשים בכל דגל. ומה שכתב ביששכר וזבולון וראובן "פקודיו", מודיע ששלושה נשיאים אלה מנו בעצמם את אנשיהם.

מהו "ופקודיו"?

"ופקודיו" – של הנשיא ויתר השבטים לא ספרם הנשיא בעצמו רק הם מנו את עצמם.

מהו "אלה פקודיו"?

"אלה פקודיו" – בא להראות תוקף הנס שלא מת אחד מכל ההמון הרב. זאת שנית הפקודים לגולגולת היו גם כן פקודי המחנות לצבאותם שכולם היו ראויים לצבא ולא נעשה אחד מהם בעל מום. מלבי"ם

"ויעשו בני ישראל ככל אשר ציוה ה' את משה כן חנו לדגליהם וכן נסעו איש למשפחותיו על בית אבותיו".

מהו "ויעשו בני ישראל"? 1

"ויעשו בני ישראל" – להודיע שעשו גם בעניין הדגלים כדבר ה' בין בעת החניה בין בעת הנסיעה.

מהו "איש למשפחותיו"?

"איש למשפחותיו" – שחזר ממה שכל שבט חנה בפני עצמו כן כל משפחה ומשפחה חנו בפני עצמם, וכן כל בית אבותיו שכנו ביחד כי אם ביחוד.

מלבי"ם

מהו "ויעשו בני ישראל"? 2

"ויעשו בני ישראל" – נבדוק עתה את טיב המחנות המחלקים את עם ישראל לקבוצות. בראש, בצד מזרח, על דגל יהודה – חנו יהודה יששכר וזבולון. מימין בצד דרום על דגל ראובן – חנו ראובן שמעון וגד. משמאל בצד צפון על דגל דן – חנו דן אשר ונפתלי. מאחור מול יהודה על דגל אפרים – חנו אפרים מנשה ובנימין. כל אחד משלושת השבטים של מחנה יהודה היה ניכר בשתי תכונות. כבר יעקב אבינו בשעת מותו ראה ביהודה את המנהיג הצועד בראש ובידו שבט מושלים ועט מחוקקים. יששכר היה שבט החקלאים ודעתו היה מיושבת לעסוק במדע, זבולון היה שבט הסוחרים. ועל פי האמור בשירת דבורה היו בניו יחד עם זה "מושכים בשבט סופר" – עוסקים בספרות. במחנה יהודה הצועד בראש כמנהיג נתאחדו אפוא כל היסודות שהרווחה החומרית והרוחנית של האומה מושתת עליהם. השרביט והחוק, החקלאות והמדע, המסחר והספרות. הרי כאן שני המניעים החומריים והרוחניים של האומה. הם מאוחדים במחנה הצועד בראש, והם מתחלקים לשני הצדדים כמשועבדים לו וכבאים אחריו. יד ימינו של יהודה היו ראובן שמעון וגד. ראובן, השבט הניחן בכל מעלה רוחנית וברגש ער לצדק. אך רוח אופיו שולל ממנו את כושר ההנהגה הלאומית. נלווה אליו שמעון הנוקם הנמהר של הכבוד. וגד, הנוקם נקם התקפה בלתי מוצדקת ודין נקמתו יקוב את ההר. נמצא שאלה היו התכונות המיוצגות על ידי השבטים שלימין יהודה. בחסות רוח הלב היה שם עוז רוח העומד בפרץ לפני מעליב ומסיג גבול. לשמאל יהודה נסע דן, פקחות עם זריזות אשר עידון הטעם. נפתלי, מתק שפתיים ולשון לימודים. הווה אומר בצד שמאל בחסותו של דן היה פיתוח עשיר בכיוון יצירת הרוח, כדרך שבצד ימין, בחסות ראובן, היה פיתוח בכיוון הכח והעוצמה. השבטים החונים בצד מערב על דגל אפרים מול מחנה יהודה שבצד מזרח, היו אפרים מנשה ובנימין. אך משמעותם הלאומית איננה מוגדרת בכתוב באותה בהירות שמצאנו אותה בשאר השבטים. אפרים ומנשה כאחד מייצגים את שבט יוסף, אולם דברי יעקב אבינו בשעת מותו על יוסף מתייחסים אל האיש יותר מאשר אל השבט. מה שנאמר שם על אפרים ומנשה הוא בכיוון פיתוח העוצמה. ועל אפרים בייחוד נאמר שהוא יגדל יחסית ויהיה "כלי זין" המשלים את שאר השבטים. נמצא אפוא שעלינו לבקש במחנה אפרים את העוז והאומץ. מידה זו תתפוס עמדה למען שלום האומה בכיוון המנהיגות של מחנה יהודה. יהודה במזרח ואפרים במערב. אולם בתקופה מאוחרת יותר לא הגשים בית יוסף את הציפיות שנתלו בו, במקום להשלים את יהודה הוא העמיד את עצמו בניגוד אל יהודה ונטל ממנו את כתר המנהיג. הוא

לא עמד מאחורי יהודה אלא תקע את דגלו בראש האומה. באותה שעה הקיץ הקץ ונסתם הגולל על הרוחה
הלאומית. בית יוסף אבד משהתנכר לעדות ולמשכנו, ועשרה מתוך שנים עשר שבטי ישראל נגזרו עמו לאבדון.
רש"ר הירש